

Sylwester Kowalczuk

Nadleśnictwo Rudka

Zmiany własnościowe lasów

Ownership changes of forests

Słowa kluczowe:

las, własność, lasy prywatne, lasy publiczne

Key words:

forest, property, private forests, public forests

Streszczenie

W artykule omówiono historię leśnych nieruchomości na świecie, ze szczególnym uwzględnieniem analizy tego zagadnienia w Polsce. Przeprowadzona analiza pokazuje zmiany, jakim podlegała własność w minionym czasie: począwszy od pierwotnego zawłaszczenia aż do nieruchomości, którą możemy obecnie zobaczyć w księdze wieczystej. Własność lasów jako rodzaj relacji człowieka z lasem została ukazana na tle trzech okresów, wyróżnionych w historii ludzkiej percepcji lasu: przedindustrialnej, przemysłowej i poprzemysłowej. Ze względu na rodzaj własności lasów są one zwykle analizowane zgodnie z podstawowym podziałem na lasy prywatne i lasy publiczne. Przeanalizowano również historyczne analogie lasów wyłączonych z użytkowania drewna, czyli tzw. dóbr stołowych z dzisiejszymi formami ochrony. Metodologia została oparta na przeglądzie literatury, budując tematyczną kompilację cennych informacji rozproszonych w innych kwestiach związanych z historią zmian własności lasów. Są kraje na świecie, w tym Rosja, z największym obszarem leśnym, gdzie w ogóle nie ma lasów prywatnych. Na przeciwległym krańcu znajdują się kraje o bardzo małych zasobach leśnych, takich jak Malta, Portugalia, gdzie własność prywatna jest bliska 100%. W tym momencie można zastanowić się nad tym, jak bardzo różne są pojęcia lasu w różnych częściach świata – teoretycznie i faktycznie. Dotyczy to zarówno ustawodawstwa poszczególnych państw,

choćby w odniesieniu do minimalnego obszaru kompleksu leśnego, np. 0,05 ha w Austrii i Francji do 2,00 ha w Wielkiej Brytanii, ale też zmienności klimatycznej roślinności. Analizując sytuację w Polsce porównano udział lasów prywatnych i publicznych w województwach i powiatach. Mimo że Polska jest w zasadzie krajem jednorodnym, to jednak pod względem własności lasów istnieją skrajne różnice, związane z historią poszczególnych regionów: udział powierzchni lasów prywatnych w poszczególnych powiatach w Polsce Wschodniej sięga aż 79%, podczas gdy na tzw. Ziemiach Odzyskanych spada do poziomu 0,4%.

Abstract

This paper treats about history of world's forest property with a particular emphasis placed on analysis of this issue in Poland. The performed analysis shows the transition that ownership was subjected to over past time: starting from primary appropriation up to the property we can see these days in the Land and Mortgage Register. The ownership of forests, as a kind of human relations with the forest, was shown on the background of three periods, distinguished in the history of human perception of the forest: pre-industrial, industrial and post-industrial. Owing to the type of ownership of forests, they are generally analyzed according to the basic division to public and private one. Also historical analogies of forests were analyzed excluded from wood usage, i.e. the so-called table goods along with today's forms of protection. The methodology was based on a literature review, building a thematic compilation of valuable information scattered over other issues related to the history of forest ownership changes. There are countries in the world, including Russia, with the largest forest area, where there are no private forests at all. At the opposite end there are countries with very small forest resources, such as Malta, Portugal, where private ownership is close to 100%. At this point one can have a reflection on how much the concepts of forest may differ in various parts of the world – theoretically and in fact. It is related both to the legislation of individual states, even when referring to the minimum area of a forest complex, e.g. 0.05 ha in Austria and France up to 2.00 ha in Great Britain¹, as well as with the climatic variability of vegetation. Analyzing the situation in Poland, the share of private and public forests in the provinces and counties was compared. Despite the fact that Poland is generally a homogeneous country, however, in terms of forest ownership, there are extreme differences, related to the history of these re-

---

¹ G. Zajączkowski, *Ocena wpływu wybranych definicji lasu na wielkość powierzchni leśnej w aspekcie sprawozdawczości międzynarodowej*, IBL, Warszawa 2006, s. 4.

gions: the prevalence of private forests relative to public forests in Eastern Poland, reaching 79% to 21%, to a completely opposite – 0,4% to 99,6% in the so-called Recovered Western Lands of Poland.

Wprowadzenie

Pojęcie własności lasu w XXI wieku nabiera nowego znaczenia. Każdy las, bez względu na własność i położenie geograficzne, posiada zdefiniowane cechy publiczne – pełni tzw. funkcje pozaprodukcyjne na rzecz nie tylko właściciela.

Słowo „las” posiada co najmniej kilkadziesiąt różniących się definicji oraz nieskończenie wiele postaci w zależności od miejsca na kuli ziemskiej. Inaczej rozumiany będzie w Brazylii, Finlandii, na Bliskim Wschodzie, Cyprze, a jeszcze inaczej w Buriacji czy Kazachstanie. Na potrzeby niniejszej analizy kwestii własności lasu posłużono się definicją polskiego prawa, według której las to „grunt” o następujących cechach: 1) zwartej powierzchni, co najmniej 0,10 ha, pokryty roślinnością leśną lub przejściowo jej pozbawiony: a) przeznaczony do produkcji leśnej lub b) stanowiący rezerwat przyrody lub wchodzący w skład parku narodowego albo c) wpisany do rejestru zabytków; 2) związany z gospodarką leśną, zajęty pod wykorzystywane dla potrzeb gospodarki leśnej: budynki i budowle, urządzenia melioracji wodnych, linie podziału przestrzennego lasu, drogi leśne, tereny pod liniami energetycznymi, szkółki leśne, miejsca składowania drewna, a także wykorzystywany na parkingi leśne i urządzenia turystyczne². Własność natomiast jest to pewnego rodzaju stosunek pomiędzy osobą a rzeczą, który można zdefiniować jako zbiór efektywnie wykorzystywanych (a nie tylko deklarowanych czy zapisanych w kodeksie lub konstytucji) uprawnień, inaczej praw własności, jakimi dany podmiot własności (właściciel) dysponuje w odniesieniu do określonego przedmiotu (obiektu) własności³. Pozytywna definicja własności według Kodeksu cywilnego (Art. 140) brzmi „w granicach określonych przez ustawy i zasady współżycia społecznego właściciel może, z wyłączeniem innych osób, korzystać z rzeczy zgodnie ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem swego prawa, w szczególności może pobierać pożytki i inne dochody z rzeczy. W tych samych granicach może rozporządzać rzeczą”⁴. Za najpełniejszą uznawana jest tzw. negatywna defi-

² Ustawa z dnia 28 września 1991 r. *o lasach*. Dz. U. 2017 poz. 788, art. 3.

³ R. Milewski, *Elementarne zagadnienia ekonomii*, PWN, Warszawa 2012, s. 20-21.

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny*. Dz. U. 2014 poz. 121, art. 140.

nicja własności, która wskazuje, że właściciel może czynić ze swoją własnością wszystko, co nie jest sprzeczne z prawem, sformułowana przez największego prawnika wieków średnich Bartolusa de Saxoferrato⁵.

Własność dzielimy generalnie na publiczną lub prywatną. Własność prywatna to zbiór uprawnień własnościowych do określonych obiektów, w których prawa własności poszczególnych jednostek są, pomimo pewnych ograniczeń w praktyce, ekskluzywne (wyłączne) i dobrowolnie transferowane. Natomiast własność publiczna to zbiór, w którym prawa własności jednostek nie są ekskluzywne i dobrowolnie transferowane⁶. Przymiotnik „publiczny” oznacza „dotyczący całego społeczeństwa lub jakiejś zbiorowości, dostępny lub przeznaczony dla wszystkich, związany z jakimś urzędem lub z instytucją nieprywatną, odbywający się przy świadkach, w sposób jawny”⁷. Przymiotnik „prywatny” oznacza „stanowiący czyjąś osobistą własność, niepodlegający państwu ani żadnym instytucjom publicznym, dotyczący czyichś spraw osobistych i rodzinnych”⁸. Stąd własność prywatna oznacza przynależenie do indywidualnych osób. Zasadniczy podział lasów pod względem prawa do nich – na publiczne oraz prywatne, jest oczywiście podziałem sztucznym, istniejącym tylko w relacji z człowiekiem. W polskim prawodawstwie ukształtował się specyficzny podział na lasy Skarbu Państwa (zarządzane przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe) oraz lasy pozostałe, tzn. prywatne (należące do osób prywatnych) i publiczne – inne niż Skarbu Państwa, należące do różnych podmiotów publicznych np. samorządów, kościołów⁹.

Własność ma swój początek w nabyciu, które dzieli się na pierwotne i pochodne. W pierwotnym sposobie uzyskania własności wyróżnia się: zawłaszczenie, zdobycz wojenną, zasiedzenie, przemilczenie (nabycie wskutek braku zgłoszenia się właściciela), odłączenie pożytków naturalnych od rzeczy przez uprawnionego do ich pobierania, przetworzenie, pomieszenie, połączenie rzeczy ruchomych, nacjonalizację, w drodze egzekucji sądowej. Z kolei do pochodnych sposobów nabycia własności należy nabycie przez

⁵ W. Rozwadowski, *Rzymska koncepcja własności w kulturze prawnej Europy*, „Zeszyty Prawnicze” 10/1, s. 25.

⁶ R. Milewski, op. cit., s. 22.

⁷ SJP Słownik Języka Polskiego PWN, W. Doroszewski [red.], <https://sjp.pwn.pl/szukaj/publiczny.html> [dostęp 26.05.2007].

⁸ Tamże, SJP PWN, [dostęp 26.05.2017].

⁹ B. Rakoczy, *Funkcjonowanie leśnych regulacji prawnych w układach międzysektorowych*, w: Gołoś P., Kaliszewski A., Rykowski K. [red.] *Materiały drugiego panelu ekspertów w ramach prac nad Narodowym Programem Leśnym. Wartość. Lasy jako czynnik rozwoju cywilizacji: współczesna i przyszła wartość lasów*, IBL, Sękocin Stary 2013, s. 244.

dziedziczenie, w drodze nadania przez władzę, przez umowę przenoszącą własność¹⁰. Dopiero poprzez kolejne utrwalenie nabycia pochodnego własność urasta do rangi „świętego prawa własności”.

Historyczne związki człowieka z lasem, a zatem także podejście do jego własności, przeanalizowano według zaproponowanego przez Mathera trzystopniowego podziału historii lasu, na: las przedindustrialny, las industrialny i las postindustrialny (Mather 1997)¹¹. Uwzględniono też kolejne zmiany ustrojowe.

Historia własności lasu

Las przedindustrialny

Lasy ewoluowały przez miliony lat i zostały ukształtowane przez zmiany klimatyczne, obejmujące okresy oziębienia i ocieplenia. Ostatnia wielka epoka lodowcowa zakończyła się około 10.000 lat temu, pozostawiając lasy na powierzchni prawie 6 mld ha, co stanowiło około 45% powierzchni łądów¹². Las wówczas był niczyj, podobnie jak wiatr, powietrze, deszcz. Wraz z ociepleniem klimatu większą część kontynentów pokryły lasy pierwotne, których zasięg, zwartość i skład gatunkowy w początkowej fazie kształtowały czynniki naturalne: klimat, zwierzęta i naturalne pożary. Poza czynnikami naturalnymi decydujący wpływ na przemiany lasów miał społeczny rozwój człowieka. Od wczesnego holocenu – trwającej współcześnie epoki geologicznej (za jej początek przyjmuje się rok 11.700 p.n.e.) – plemiona ludzi zajmujące się łowiectwem, rybołówstwem i zbieractwem penetrowały strefy leśne Europy, dostosowując się do warunków klimatycznych, zmienności pór roku, obfitości różnego rodzaju pokarmu (Kozłowski i Kozłowski 1983). [Samojlik 2013]. Z perspektywy historycznej faza lasu preindustrialnego była najdłuższą i obejmowała większą część holocenu.¹³ Po rewolucji neolitycznej, trwającej w naszym kręgu cywilizacyjnym w latach ok. 10.000-4.000 p.n.e., związanej ze zmianą modelu gospodarki na

¹⁰ J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Wolter Kluwer, Warszawa 2012, s. 66-87.

¹¹ T. Samojlik, *Lasy a rozwój człowieka w dziejach cywilizacji*, w: Gołos P., Kaliszewski A., Rykowski K. [red.] *Materiały drugiego panelu ekspertów w ramach prac nad Narodowym Programem Leśnym. Wartość. Lasy jako czynnik rozwoju cywilizacji: współczesna i przyszła wartość lasów*, IBL, Sękocin Stary 2013, s. 174, za Mather A. *South-north challenges in global forestry*. Helsinki, UNU World Institute for Development Economics Research 1997.

¹² P. Paschalis-Jakubowicz, *Lasy i Leśnictwo Świata*, CILP, Warszawa 2015, s. 82.

¹³ T. Samojlik, op. cit., s. 174.

osiadła, opartą na rolnictwie i hodowli, wzrosło znaczenie zastosowania w lasach ognia, jako elementu gospodarki żarowo-wypaleniskowej, która zmieniała tereny leśne na tereny uprawne (Roberts 1998). Kolejnym, bardzo znaczącym etapem w historii człowieka, choć mniej istotnym dla lasów, była epoka brązu – epoka prehistorii, następująca po epoce kamienia, a poprzedzająca epokę żelaza. Miała ona zróżnicowane ramy czasowe, zależne od terenu występowania – od III tysiąclecia p.n.e. do lat ok. 1.000-700 p.n.e. Około X-VIII w. p.n.e. człowiek wykreował epokę żelaza, która w znaczeniu historycznym trwa do dziś. W początkowych momentach istnienia człowiek w ekosystemie był tak nieliczny w stosunku do otaczających go dóbr, że zapewne nie zastanawiał się nad własnością jako taką. Własność lasu kształtowała się ponadto z dużym opóźnieniem w stosunku np. do roli, czy do ruchomości. We wczesnym średniowieczu (V-X w.) człowiek tworzył społeczeństwa prymitywne, w których występował system gospodarczy zwany gospodarką naturalną, cechujący się przede wszystkim brakiem własności. Członkowie społeczeństw prymitywnych byli jednocześnie konsumentami i producentami – każdy wytwarzał dobra, które zaspokajały jego potrzeby.

W historii naszego narodu istniał długi okres, w którym puszcze były dobrem niczym. Z czasem jednak zauważono ubywanie lasu, a też w świadomości władców rodziło się przekonanie, iż z lasu można czerpać dochody. Panujące rody zaczęły występować w charakterze właściciela wielkich puszczy (nabycie pierwotne). Powstały różnorodne formy własności leśnej: królewskiej, lasy stołowe, lasy dworskie, lasy chłopskie, lasy biskupie, lasy wspólne itp.¹⁴. Na początku XI wieku na ziemiach polskich nastąpiło znaczne nasilenie się procesów osadnictwa oraz zastępowania dotychczasowej gospodarki żarowej przez stałą uprawę gruntów, tzw. trójpolówkę. Począwszy od XII w. zarysowywały się stopniowo granice pomiędzy lasami a trójpolówką. Pojawiły się pierwsze zakazy korzystania z cudzych lasów. Statut mazowiecki z 1260 r. nie uważał jeszcze za przestępstwo wyrębu w cudzym lesie podczas dnia. Zmiany wprowadził dopiero statut wiślicki Kazimierza Wielkiego z 1347 roku, który za wzniesienie pożaru w cudzym lesie przewidywał nawet karę śmierci¹⁵. Jednakże na straży lasu stała jedynie służba łowiecka i osoczniczy, których zadaniem było tropienie zwierzyny i udział w łowach panujących, a nie troska o drewno¹⁶. Kolejnym kamieniem milowym w prawodawstwie polskim był statut warcki Władysława

¹⁴ T. Marszałek, *Nasze dziedzictwo leśne*, Warszawa 1999, s. 56.

¹⁵ J. Broda, *Historia leśnictwa w Polsce*, Poznań 2000, s. 9.

¹⁶ T. Marszałek, op. cit., s. 27.

Jagięły z 1423 r., który zastrzał kary za nielegalny wyrąb. Ostatnim leśnym aktem prawnym pierwszej Rzeczypospolitej był *Uniwersał Leśny* króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, wydany 7 maja 1778 r. (początki fazy lasu industrialnego), potwierdzający dotychczasowe i ustanawiający nowe prawa leśne w ochronie lasu przed pożarami i utrzymywania lasów w stanie nieuszczerplonym¹⁷.

Las industrialny

Faza druga umownego podziału relacji człowieka do lasu wg modelu Mathera (1997) to las industrialny, którego naczelną, wręcz wyłączną rolą było dostarczanie surowca drzewnego. Przejście do tej fazy nastąpiło około 1750 roku i było związane z drugim, po rewolucji neolitycznej, przełomem w dziejach cywilizacji – rewolucją przemysłową. W 1769 r. James Watt opatentował maszynę parową, która ułatwiła wydobywanie węgla, zastępującego częściowo drewno energetyczne. Oddziaływanie cywilizacji na las jeszcze wzrosło, gdyż drewno nadal używano jako podstawowy surowiec konstrukcyjny w rozwijającym się budownictwie, a ponadto pojawiło się nowe, ogromne zapotrzebowanie na stemple w kopalniach oraz podkłady pod tory kolejowe. Przełom XVIII i XIX wieku był okresem największego wylesienia strefy umiarkowanej Europy (Williams 2006)¹⁸. Należy w tym miejscu zauważyć, że to w tym czasie w Niemczech, Austrii i Francji narodziło się leśnictwo, jako dziedzina nauk przyrodniczych i ekonomicznych, skupiające się na wypracowaniu koncepcji trwałości i ciągłości użytkowania lasu.

Wraz z pojawieniem się w drugiej połowie XVIII wieku nowych form przerobu, dysponowanie lasami stało się źródłem ogromnych dochodów. Zaborcy wykorzystali taki stan poprzez rabunkową gospodarkę w lasach polskich – lesistość Polski w okresie zaborów zmniejszyła się z 31% do 23%, czyli o około 1/4¹⁹. W XIX wieku, przy braku suwerenności, własność na ziemiach polskich była regulowana przez prawa poszczególnych zaborców. W Księstwie Warszawskim narzucono Kodeks Napoleona

¹⁷ A. Habuda, W. Radecki, *Ewolucja prawa leśnego – koncepcja współczesnych regulacji leśnych*, w: Gołos P., Kaliszewski A., Rykowski K. [red.] *Materiały drugiego panelu ekspertów w ramach prac nad Narodowym Programem Leśnym. Wartość. Lasy jako czynnik rozwoju cywilizacji: współczesna i przyszła wartość lasów*, IBL, Sękocin Stary 2013, s. 223.

¹⁸ T. Samojlik, op. cit., s. 175, cyt. za: M. Williams, *Deforesting the Earth. From prehistory to global crisis*. Chicago, The University of Chicago Press 2006.

¹⁹ T. Marszałek, op. cit., s. 57.

(1804 r.), który zakładał, że właściciel nie może ze swego prawa czynić użytku zabronionego przez ustawy lub rozporządzenia (negatywna definicja własności); austriacki kodeks cywilny (1811 r.), regulujący głównie zasady własności burżuazyjnej, a w zaborze pruskim niemiecki kodeks cywilny (1896 r.), który opierał się na zasadzie pełnej własności prywatnej, głosząc, iż „prawa właściciela nie są nieograniczone, ale najpełniejsze”. W 1864 r. ogłoszono ukaz Aleksandra II o uwłaszczeniu w Królestwie Polskim, zgodnie z którym chłop otrzymał na własność tę ziemię, na której dotychczas gospodarował. Reforma dotyczyła 695 tys. gospodarstw o łącznym obszarze 4,9 mln ha. Bezrolnym nadzielono 1,1 mln ha ziemi. Właściciele dóbr zatrzymali lasy i pastwiska, a chłopci zachowali prawa serwitutowe. Zmniejszył się stan posiadania ziemi w rękach wielkiej własności na korzyść własności chłopskiej. W przypadku lasów sytuacja była odmienna: około 1910 r. do chłopów należało tylko 9% powierzchni lasów Królestwa Polskiego, 24% w Galicji i 20% w Wielkim Księstwie Poznańskim. Duża część lasów stanowiła wówczas własność państwa i cesarzy (40% w zaborze pruskim, 30% w Królestwie i 21% w Galicji²⁰.

Las postindustrialny

W trzeciej fazie wg modelu Mathera (1999), las postindustrialny postrzegany jest jako ekosystem, gwarant bezpieczeństwa ekologicznego Ziemi. Początki tej fazy w Europie oraz niewiele później w pozostałych krajach rozwiniętych datują się na koniec XX wieku²¹. W zarządzaniu lasami aktywnie uczestniczą organizacje pozarządowe. Prawodawstwo leśne tworzy się na podstawie dialogu społecznego, a społeczeństwo posiada zagwarantowany dostęp do informacji o środowisku. Ekosystem leśny, bez względu na własność, w wyniku pełnionych funkcji spełnia wszystkie przesłanki do zaliczenia go do dóbr wspólnych. Konflikt wokół Puszczy Białowieskiej jest symbolicznym przejściem do fazy postindustrialnej postrzegania polskich lasów przez społeczeństwo. Rolą polityki leśnej, samorządów i całego społeczeństwa, zobowiązanego zachować lasy dla następnych pokoleń, jest wspólne i zgodne budowanie prawodawstwa leśnego. Dobrym przykładem może być w tym miejscu Szwecja, gdzie ustawę o lasach, poprzedzoną długimi i szerokimi konsultacjami, nazywa się umową społeczną.

²⁰ A. Jeziński, C. Leszczyńska, *Historia gospodarcza Polski*, Key Text, Warszawa 2003, s. 165.

²¹ T. Samojlik, op. cit., s. 175.

Lasy w Polsce

Po odzyskaniu niepodległości po okresie rozbiorów i po zakończeniu I wojny światowej powierzchnia lasów polskich w granicach z okresu międzywojennego wynosiła prawie 9 mln ha (była bardzo zbliżona do powierzchni lasów obecnie), natomiast lesistość była oczywiście niższa niż Polski współczesnej – wynosiła 23%. Struktura własności leśnej kształtowała się całkowicie odmiennie: własnością państwa była tylko 1/3 lasów, zaś 2/3 lasów było własnością prywatną, w której zdecydowanie dominowała wielka prywatna własność leśna. W odrodzonym państwie polskim znaczące były następujące prywatne majątki leśne: Radziwiłłów na płn. Polesiu – ok. 160 tys. ha, ordynacji zamojskiej – ok. 140 tys. ha, ordynacji dawidgródzkiej – ok. 130 tys. ha, Habsburgów na Żywiecczyźnie – ok. 40 tys. ha oraz ordynacji ołyckiej (ok. 30 tys. ha)²².

Bilans zmian powierzchni leśnej w Polsce okresu międzywojennego (bilans zalesień i wylesień) był ujemny. Powierzchnia lasów zmniejszyła się w tym okresie o około 10% (900 tys. ha). Był to skutek wylesień dokonywanych przede wszystkim w lasach prywatnych²³. Struktura własności ziemi tuż po odzyskaniu niepodległości w Polsce (1921 r.) przedstawiała się następująco: obszar gospodarstw prywatnych – 82%, sektor publiczny – 18%. Na sektor publiczny składały się w 50% lasy państwowe, w 30% nieużytki, w 20% gospodarstwa rolne związków prawa publicznego²⁴. Lasy państwowe były administrowane przez Dyрекcję Naczelną Lasów Państwowych, wchodzącą w skład Ministerstwa Rolnictwa. W lasach prywatnych w okresie międzywojennym występowało wiele nieprawidłowości w postaci nadmiernych wyrębów oraz wylesień mających na celu zwiększenie powierzchni gruntów rolnych, które były o wiele bardziej rentowne. Zjawiska te wywołały w społeczeństwie, a zwłaszcza wśród leśników, zdecydowane protesty, a nawet żądania upaństwowienia lasów prywatnych, które nie zostały spełnione. Utworzono jedynie tzw. fundusz uzupełniania stanu posiadania lasów państwowych gromadzący środki pieniężne przeznaczone na wykup lasów z rąk prywatnych. Największy wykup dokonany przez Lasy Państwowe dotyczył ponad 105 tys. ha lasu z majątku Jarosława Potockiego, z dóbr chotyńsko-rzepichowskich w sąsiedztwie granicy z ZSRR w roku 1936.

²² M. Karkowski, *Lasy prywatne i ich postępowi gospodarze*, w: *Twórcy i organizatorzy leśnictwa polskiego*, red. A. Żabko-Potopowicz, Warszawa 1974, s. 387.

²³ T. Marszałek, op. cit., s. 58.

²⁴ A. Jezierski, C. Leszczyńska, op. cit., s. 267.

W ustawodawstwie leśnym Polski międzywojennej występował wyraźny dualizm – odrębne przepisy dotyczyły lasów publicznych i prywatnych. W odniesieniu do lasów publicznych kolejne etapy legislacyjne stanowiły:

- 1) rozporządzenie Prezydenta z 28 czerwca 1924 r. o statucie przedsiębiorstwa „Polskie Lasy Państwowe”,
- 2) rozporządzenie Prezydenta z 30 grudnia 1924 r. o organizacji administracji lasów państwowych,
- 3) rozporządzenie Prezydenta z 22 marca 1928 r. o zagospodarowaniu lasów państwowych,
- 4) dekret Prezydenta z 30 września 1936 r. o państwowym gospodarstwie leśnym.

W lasach prywatnych aktem prawnym, regulującym w nich gospodarkę, było rozporządzenie z 1927 r. Prezydenta Rzeczypospolitej I. Mościckiego, znowelizowane w 1932, „o zagospodarowaniu lasów niestanowiących własności Państwa”. Wykonanie rozporządzenia Prezydent powierzył Ministrowi Rolnictwa i Reform Rolnych²⁵. Obraz ówczesnych lasów prywatnych przedstawił w swym memoriale do rządu w 1935 r. Adam Stefan Lorent (od 1931 kierownik Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych, w latach 1934-1939 dyrektor naczelny Lasów Państwowych): „niekorzystny stan gospodarki w lasach prywatnych jest wynikiem nie tylko nieumiejętności i niezrozumienia interesów publicznych przez ich właścicieli, lecz przede wszystkim wskutek powszechnego łamania ustawowych przepisów ochronnych.” Z danych w memoriale wynika, że w latach 1922-1932 organy ochrony lasów wstrzymały „cięcia pustoszące” w 23 tys. majątków o łącznej powierzchni 3705 tys. ha. W okresie tym wyrąbano niezgodnie z prawem 264 tys. ha lasów. Osądzono zaś 24.100 spraw w 15,6 tys. majątków. W ramach kary zasądzono na rzecz Skarbu Państwa blisko 13 mln zł²⁶.

We wrześniu 1939 r. w wyniku napaści obu sąsiadów Polski za-właszczono zostały grunty, lasy, drewno, a także prawo do polowania. Natychmiast po wkroczeniu okupant niemiecki na ziemiach polskich włączonych do Rzeszy (okręg Warty, okręg Gdańsk, rejony północno-wschodnie Opole-Katowice, okolice Ciechanowa i Suwałk – łącznie 1,7 mln ha lasów) utworzył urząd leśny, który przejął lasy państwowe pod swój zarząd. Z dniem 8 grudnia 1939 r. ukazało się rozporządzenie ministra leśnictwa Rzeszy w sprawie rejestracji lasów na zajętych terenach państwa polskiego, cyt.: „Zgodnie z poleceniem prezesa rady ministrów, feldmarszałka Göringa

²⁵ A. Habuda, W. Radecki, op. cit., s. 224.

²⁶ M. Karkowski, op. cit., s. 388.

ma być przejęta i zagospodarowana przez administrację leśną Rzeszy cała polska własność leśna zarówno publicznoprawna jak i prywatna (...)”²⁷. W pierwszej kolejności miały być wymienione na listach lasy o powierzchni powyżej 500 ha. Lasy prywatne drobnej własności również miały służyć zaspokajaniu potrzeb surowcowych gospodarki wojennej państwa²⁸. W 1942 r. gubernator Frank osobiście ustalał cele dla polskiego leśnictwa na rok 1943, stawiając przede wszystkim na pokrycie zapotrzebowania Rzeszy na drewno²⁹. Również władze radzieckie uważały się za w pełni uprawnione do przejęcia całego majątku państwowego pod swój zarząd. Przejęcie lasów prywatnych nastąpiło również w drodze zawłaszczenia, gdyż ustroj socjalistyczny nie uznawał prywatnej własności ziemskiej³⁰. Perłę naszych lasów - Puszcę Białowieską okupowały wojska sowieckie w latach 1939-1941, a następnie – do 1944 r. – Niemcy.

Po II wojnie światowej lesistość Polski w nowych granicach wynosiła tylko 20,8%³¹. Lasy Ziem Odzyskanych, położone w dawnych Prusach zajmowały powierzchnię 2,71 mln ha. Pozostałe okręgi Ziem Odzyskanych (Koszalin, Pogranicze Poznańsko-Pomorskie, Legnica i Opole oraz tereny tzw. Wolnego Miasta Gdańsk) to 2,70 mln ha lasu. W całości Ziem Odzyskanych na państwową własność leśną przypadało w okresie przedwojennym tylko 35% powierzchni lasów. Po wojnie lasy te w całości weszły w zarząd państwa³². W obowiązującym wówczas w Polsce ustroju socjalistycznym podstawą systemu była własność państwowa. Polska własność prywatna częściowo obroniła się przed kolektywizacją – w szczególności przetrwało drobne prywatne rolnictwo oraz drobna własność leśna. Na kształt prawa leśnego w nowym ustroju społecznym i gospodarczym zasadniczy wpływ wywarły przemiany własnościowe dokonane w latach 1944-1948 aktami o reformie rolnej i nacjonalizacji lasów, najpierw wielkiej własności, następnie samorządowych. Były to:

²⁷ R. Fromer, *Okres drugiej wojny światowej*, w: Grychowski Fr. i in., *Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce*, PWRiL, Warszawa 1965, s. 382.

²⁸ J. Broda, *Przejęcie przez władze okupacyjne polskich lasów pod swój zarząd i organizacja administracji leśnej*, w: Broda J. i in. *Z dziejów Lasów Państwowych i leśnictwa polskiego 1924-2004. Lata wojny i okupacji*, CILP, Warszawa 2006, s. 68.

²⁹ R. Fromer, op. cit., s. 381.

³⁰ J. Broda, *Przejęcie przez władze okupacyjne polskich lasów pod swój zarząd i organizacja administracji leśnej*, s. 82.

³¹ J. Broda, *Historia leśnictwa w Polsce*, Poznań 2000, s. 168.

³² T. Molenda, *Leśnictwo i drzewnictwo na ziemiach polskich pod władzą Rzeszy niemieckiej*, w: Grychowski Fr. i in. *Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce*, PWRiL, Warszawa 1965, s. 389.

- 1) dekret PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, na którego podstawie upaństwowiono lasy wchodzące w skład podlegających reformie rolnej nieruchomości ziemskich o powierzchni ponad 50 ha w województwach wschodnich i centralnych) i ponad 100 ha w województwach zachodnich i północnych³³.
- 2) dekret PKWN z 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa, na którego podstawie upaństwowiono lasy i grunty leśne o obszarze ponad 25 ha (z wyjątkiem lasów stanowiących własność samorządu terytorialnego), a lasy stanowiące własność osób narodowości niemieckiej – bez względu na zajmowaną powierzchnię³⁴.
- 3) Ustawa z 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej, na której podstawie upaństwowiono zakłady przemysłu leśnego zatrudniające na jedną zmianę ponad 50 pracowników³⁵.
- 4) Ustawa z 18 listopada 1948 r. o przejściu na własność państwa niektórych lasów i innych gruntów samorządowych, mocą której dokonano nacjonalizacji lasów i gruntów leśnych stanowiących własność związków samorządu terytorialnego³⁶.

Akty powyższe zasadniczo zmieniły strukturę własności w Polsce. Udział lasów państwowych przekroczył 80%, podczas gdy w okresie międzywojennym nie sięgał 40%. Gospodarkę w lasów państwowych uregulowała ustawa z 20 grudnia 1949 r. o państwowym gospodarstwie leśnym, która z niewielkimi zmianami obowiązywała aż do transformacji ustrojowej w 1989 r. Z kolei materialnym aktem prawnym odnoszącym się do lasów niepaństwowych był dekret z 26 kwietnia 1948 r. o ochronie lasów niestanowiących własności państwa. Powtórzono w nim, wypracowaną w okresie międzywojennym, zasadę trwałego utrzymywania gruntów leśnych pod uprawą leśną, nakazano odnawianie gruntów leśnych pozbawionych drzewostanów oraz wprowadzono zasadę, że użytkowanie lasów może odbywać się jedynie na podstawie zgłoszenia zamiaru pozyskania drewna³⁷. Później jego miejsce zastąpiła ustawa z dnia 22 listopada 1973 r. o zagospodarowaniu lasów niestanowiących własności Państwa. Od 1 stycznia 1992 r. go-

---

³³ Dz. U. 1944 nr 4 poz. 17.

³⁴ Dz. U. 1944 nr 15 poz. 82.

³⁵ Dz. U. 1946 nr 3 poz. 17.

³⁶ Dz. U. 1948 nr 57 poz. 456.

³⁷ A. Habuda, W. Radecki, op. cit., s. 226.

spodarkę leśną w Polsce, bez względu na własność lasu, reguluje ustawa o lasach z 28 września 1991 r.

Tab. 1. Powierzchnia lasów wg województw i udziału lasów publicznych i prywatnych. Stan w dniu 31.XII.2015 r. wg GUS
(Area of forests by province and share of public forests and private forests – status on 31.XII.2015. According to GUS)

Lp.	Województwo/ Province	Lasy ogółem/ Forest total [tys. ha]	Lasy publiczne/ Public forest [tys. ha]	Lasy prywatne/ Private forests [tys. ha]	Udział lasów prywatnych/ Share of private forest [%]	Pozycja wg udziału % lasów prywatnych/ Order by share of private forests
1	Mazowieckie	827,5	456,3	371,2	44,9	1
2	Zachodniopomorskie	813,8	793,5	20,4	2,5	15
3	Wielkopolskie	767,8	683,7	84,1	11,0	11
4	Warmińsko- mazurskie	753,3	694,1	59,2	7,9	12
5	Lubuskie	688,4	675,9	12,5	1,8	16
6	Podkarpackie	679,6	559,7	119,9	17,6	8
7	Pomorskie	665,8	589,3	76,5	11,5	10
8	Podlaskie	620,9	417,8	203,1	32,7	5
9	Dolnośląskie	593,4	572,8	20,5	3,5	14
10	Lubelskie	584,0	345,0	239,1	40,9	3
11	Małopolskie	435,4	245,4	190,0	43,6	2
12	Kujawsko- pomorskie	421,3	372,3	49,0	11,6	9
13	Śląskie	393,9	314,7	79,1	20,1	7
14	Łódzkie	388,2	255,2	133,0	34,3	4
15	Świętokrzyskie	331,0	236,1	95,0	28,7	6
16	Opolskie	250,4	238,0	12,4	5,0	13
	P O L S K A	9214,9	7449,8	1765,1	19,2	x

Aktualna struktura własnościowa polskich lasów

Lasy publiczne to 80,2% polskich lasów (w tym lasy pozostające w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe stanowią 77,0%, lasy parków narodowych to 2%, lasy gminne 0,9% i inne lasy skarbu państwa 1,1%). Lasy prywatne to 19,2% (Tab. 1). Udział lasów prywatnych jest zróżnicowany przestrzennie: najczęściej jest ich w województwie mazowieckim (44,9%), małopolskim (43,6%) i lubelskim (40,9%), najmniej natomiast w województwach: lubuskim (1,8%), zachodniopomorskim (2,5%) i dolnośląskim (3,5%) Ogólna powierzchnia lasów prywatnych w Polsce (według GUS, stan na 31 grudnia 2015 r.) wynosiła 1765,1 tys. ha (Tab. 1). Na terenie Polski ponad 94% (1648 tys. ha) lasów prywatnych należy do osób fizycznych. Lasy prywatne, które są w zarządzie wspólnot gruntowych – 66 tys. ha, stanowią 3,8%. Pozostałe lasy prywatne należące do rolniczych spółdzielni produkcyjnych, kościołów, związków wyznaniowych, zawodowych i innych, zajmują niewielką powierzchnię 37 tys. ha – 2,1%³⁸. Nierównomierne rozmieszczenie lasów prywatnych na terenie kraju ściśle wiąże się z historią poszczególnych regionów. Najmniejszą część, w ogólnej powierzchni, lasy prywatne stanowią na terenie tzw. Ziemi Odzyskanych, także w części dawnego zaboru pruskiego oraz na obszarze objętym Akcją „Wisła” w Polsce południowo-wschodniej. Z kolei na terenie Podlasia i Lubelszczyzny udział lasów prywatnych jest znaczący (Tab. 2).

Najwięcej lasów prywatnych, bo ponad 70% powierzchni lasów ogółem, występuje w Polsce wschodniej, w rejonie dawnych drobnych szlacheckich majątków – w powiatach wysokomazowieckim (79%), siedleckim (72%) i sokołowskim (69%) oraz w rejonie przedgórze karpackiego w Małopolsce w powiecie myślenickim (71%). W 224 z 314 powiatów ziemskich udział własności prywatnej w ogólnej powierzchni lasów jest niższy niż 30%. W 30 powiatach udział ten przekracza 50%³⁹.

³⁸ Główny Urząd Statystyczny, Leśnictwo Forestry 2016. www.stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/.../lesnictwo-2016,1,12.html [dostęp 23.05.2017].

³⁹ Bank Danych o Lasach 2017, [www. https://bdl.stat.gov.pl](https://bdl.stat.gov.pl) [dostęp 21.05.2017].

Tab. 2. Powierzchnia lasów wg powiatów i udziału lasów prywatnych w Polsce.
Stan w dniu 31.XII.2015 r. wg GUS
(Area of forests by county and share of private forests in Poland. Status on 31.XII.2015
according to GUS)

Powiat /County	Wojewódz- two/ Province	Lasy ogółem/ Forest total [ha]	Lasy pu- bliczne/ Pu- blic forest [ha]	Lasy pry- watne/ Private fo- rest [ha]	Udział lasów pry- watnych/ Share of private for- ests [%]	Pozycja wg udziału la- sów prywat- nych/ Order by share of private fo- rests
Wysoko- mazowiecki	Podlaskie	23919	5082	18837	79	1
Siedlecki	Mazowieckie	28638	6543	22095	72	2
Myślenicki	Małopolskie	24174	7113	17061	71	4
Sokołowski	Mazowieckie	24581	7671	16910	69	3
Rycki	Lubelskie	13343	4261	9083	68	5
Opolski	Lubelskie	18390	6711	11679	64	6
Lubelski	Lubelskie	17404	6682	10722	62	7
Bielski	Podlaskie	28450	11587	16863	60	8
Węgrowski	Mazowieckie	34044	14327	20125	59	9
Łomżyński	Podlaskie	31080	13042	18038	59	10
(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	(...)	11-311
Słubicki	Lubuskie	48400	46600	400	0,8	312
Goleniowski	Zachodnio- pomorskie	61200	60772,3	428	0,7	313
Sulęciński	Lubuskie	67300	64800	300	0,4	314

Podsumowanie

Obecnie lasy na świecie zajmują powierzchnię nieco poniżej 40 mln km² ⁴⁰, przy czym 81% globalnych zasobów leśnych to własność publiczna⁴¹. Na tak stosunkowo duży udział własności publicznej znacząco wpływa struktura własności leśnej w krajach o największej powierzchni lasów, takich jak Rosja (808.669 tys. ha – 100% lasów publicznych), Brazylia

⁴⁰ World Development Indicators 2017, www. <http://databank.worldbank.org> [dostęp 21.05.2017].

⁴¹ M. White, *Who owns the world's forests? Forest tenure and public forest in transition. Forest Trends*, Wasington 2002 [dostęp 22.05.2017].

(493.538 tys. ha – 90% lasów publicznych) i Kanada (347.069 tys. ha – 93% lasów publicznych)⁴².

Dziś liczebność ludzi przekracza już 7 miliardów i wywiera coraz większy wpływ na las. Niszczony są lasy w krajach biednych, głównie pod uprawy rolne, ale też na cele „cywilizacyjne”. Najbogatsze kraje kupują drewno w Brazylii, na Borneo, w Środkowej Afryce, aby zaspokoić swoje zapotrzebowanie, ale kosztem deforestacji tych słabo rozwiniętych krajów⁴³. Czy w sytuacji presji człowieka na las nastąpi jego prywatyzacja? Raczej nie. Pochodną własności królewskiej jest własność rządowa. Pochodną dóbr stołowych są różnego rodzaju formy prawne, ograniczające użytkowanie lasów. Systematycznie zwiększa się powierzchnia parków narodowych i rezerwatów. Przybývają nowe formy ochrony zasobów przyrody. Zjawiska te z pewnością łatwiej współistnieją z własnością publiczną. Zmiany w strukturze własnościowej w ciągu analizowanych około 12 tys. lat są takie, że ze 100% lasów „publicznych” pozostało ok. 80%. Jaka struktura własnościowa będzie za następne 12 tys. lat?

Bibliografia

- Bank Danych o Lasach. 2017, <https://bdl.stat.gov.pl>, [dostęp: 21.05.2017].
- Broda J., *Historia leśnictwa w Polsce*. Wydawnictwo AR im. A. Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań 2000.
- Broda J., *Przejęcie przez władze okupacyjne polskich lasów pod swój zarząd i organizacja administracji leśnej*. W: Broda J. i in. *Z dziejów Lasów Państwowych i leśnictwa polskiego 1924-2004, Lata wojny i okupacji*. CILP Warszawa 2006.
- Fromer R., *Okres drugiej wojny światowej*, w: Grychowski Fr. i in. 1965. *Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce*, PWRiL, Warszawa 1965, s. 380-384.
- GUS, Leśnictwo Forestry 2016. www.stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/.../lesnictwo-2016,1,12.html [dostęp: 23.05.2017].
- Habuda A., Radecki W. *Ewolucja prawa leśnego – koncepcja współczesnych regulacji leśnych*, w: Gołos P., Kaliszewski A., Rykowski K. [red.] *Materiały drugiego panelu ekspertów w ramach prac nad Narodowym Programem Leśnym. Wartość. Lasy jako czynnik rozwoju*

⁴² GUS, Leśnictwo Forestry 2016, www.stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rolnictwo-lesnictwo/.../lesnictwo-2016,1,12.html [dostęp 23.05.2017].

⁴³ P. Paschalis-Jakubowicz, *Lasy i Leśnictwo Świata*, CILP, Warszawa 2015, s. 353.

- cywilizacji: współczesna i przyszła wartość lasów. IBL, Sękocin Stary 2013, s. 223-240.
- Ignatowicz J., Stefaniuk K. *Prawo rzeczowe*, Wolter Kluwer, Warszawa 2012.
- Jezierski A., Leszczyńska C. *Historia gospodarcza Polski*. Key Text, Warszawa 2003.
- Karkowski M., *Lasy prywatne i ich postępowi gospodarze*. W: Żabko-Potopowicz A. [red.] *Twórcy i organizatorzy leśnictwa polskiego*. PWN, Warszawa 1974, s. 383-392.
- Marszałek T., *Nasze dziedzictwo leśne*. Fundacja „Rozwój SGGW”, Warszawa 1999.
- Milewski R., *Elementarne zagadnienia ekonomii*, PWN, Warszawa 2012.
- Molenda T., *Leśnictwo i drzewnictwo na ziemiach polskich pod władzą Rzeszy niemieckiej*. W: Grychowski Fr. i in. *Dzieje lasów, leśnictwa i drzewnictwa w Polsce*. PWRiL, Warszawa 1965, s. 385-398.
- Paschalis-Jakubowicz P., *Lasy i Leśnictwo Świata*, CILP, Warszawa 2015.
- Rakoczy B., *Funkcjonowanie leśnych regulacji prawnych w układach międzysektorowych*. W: Gołos P., Kaliszewski A., Rykowski K. [red.] *Materiały drugiego panelu ekspertów w ramach prac nad Narodowym Programem Leśnym. Wartość. Lasy jako czynnik rozwoju cywilizacji: współczesna i przyszła wartość lasów*. IBL, Sękocin Stary 2013, s. 242-254.
- Rozwadowski Wł., *Rzymska koncepcja własności w kulturze prawnej Europy*. Zeszyty Prawnicze 10/1, 23-28. UKSW 2010 (www.bazhum.muzhp.pl/...r2010...r2010.../Zeszyty_Prawnicze-r2010-t10-n1-s23-28.pdf), [dostęp: 26.06.2017]
- Samojlik T., *Lasy a rozwój człowieka w dziejach cywilizacji*. W: Gołos P., Kaliszewski A., Rykowski K. [red.] *Materiały drugiego panelu ekspertów w ramach prac nad Narodowym Programem Leśnym. Wartość. Lasy jako czynnik rozwoju cywilizacji: współczesna i przyszła wartość lasów*. IBL, Sękocin Stary 2013, s. 171-179.
- Słownik Języka Polskiego. W: Doroszewski [red.] PWN. www.sjp.pwn.pl. [dostęp: 20.05.2017]
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. 1964. Dz.U. 2014 poz. 121.
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach. 1991. Dz. U. 2017 poz. 788.
- White A., Martin A. *Who owns the world's forests? Forest tenure and public forest in transition*. *Forest Trends*. Washington 2002. [dostęp: 26.05.2017]

World Development Indicators. 2017. www. <http://databank.worldbank.org> [dostęp: 21.05.2017].

Zajączkowski G., *Ocena wpływu wybranych definicji lasu na wielkość powierzchni leśnej w aspekcie sprawozdawczości międzynarodowej*. IBL, Warszawa 2006.

Mgr inż. Sylwester Kowalczuk, leśnik, doktorant w Instytucie Badawczym Leśnictwa w Sękocinie Starym k. Warszawy. Pisze rozprawę na temat wpływu wielkości kompleksu leśnego na stopień porażenia drzewostanów przez wybrane patogeny grzybowe. Ponadto zajmuje się problematyką nadzoru nad lasami prywatnymi. Aktualnie zastępca nadleśniczego w Nadleśnictwie Rudka (Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Białymstoku).